

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ
ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

Р. ОРЛОВ

ЛІТОПИСНИЙ ЮР'ІВ — СУЧАСНА БІЛА ЦЕРКВА

Пам'ятки археології та історії

Давньоруський Юр'їв вперше згадується в літописі 1095 року: «...Придоша Половци къ Гюргену (Юр'їв) и стояша около льто все, мало не взяша его. Стополкъ же вмири я. Половци же придоша за Рось. Гюргевци же вибъгоша и придоша къ Кыиву. Стополкъ же повель рубити городъ на Витичевскомъ холъмъ ямя свое нарекъ Стополчъ градъ и повель епископу Мюриму со Гюргевци състь ту и Засаковцемъ и, прочимъ от них а Гюргевъ зазгоша Половци тошь». У 1103 році київський князь Святополк розгромив половців і знову почав укріплювати південний кордон Київської держави на Пороссі: «...Иде Стополкъ и сруби Гурговъ, его же бьша пожьгль Половци...»

Юр'їв був не тільки значним економічним і політичним центром на кордоні Київської землі, але й релігійним. Повідомлення про місцеву єпископію в писемних джерелах зустрічаються навіть частіше, ніж про саме місто. Заснування єпископії в цьому місті було пов'язане з потребою хрещення «своїх поганих» — кочівників, що переходили на службу до київських князів.

На давнє замчище, розташоване на мальовничих кручах лівого берега Росі в її середній течії в місті Білій Церкві, звернули увагу ще в дореволюційні часи Л. Похилевич та М. Андрієвський. Проте коли перший у відомій книзі «Сказання о населенныхъ местностяхъ Киевской губернии» висловив думку про заснування Білої Церкви Ярославом Мудрим 1032 року під назвою Юр'їв, то другий допускав розташування Юр'єва на городищі біля с. Вільшаниця на південний схід від Білої Церкви.

Українські історики М. Кучера, П. Толочко та М. Брайчевський на підставі знахідок на городищі Замкової гори схилялись до думки, що повідомлення літопису від 1032 р. «...Ярослав поча ставити города по Рси» має відношення і до цього городища.

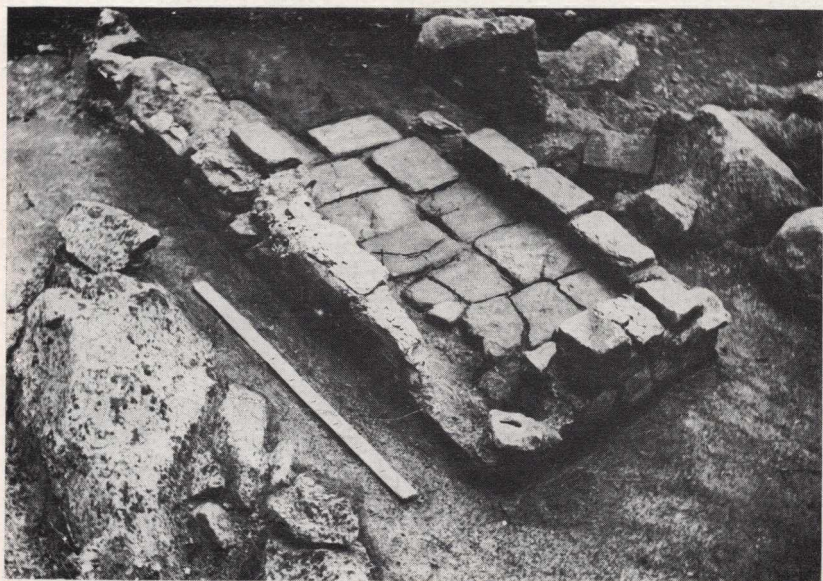
Вирішити питання про локалізацію Юр'єва, встановити час заснування сучасної Білої Церкви могли тільки археологічні дослідження городища Замкова гора, а також перевірка культурного шару Палієвої гори в дендропарку «Олександрія», де в VI—VII ст. існувало ранньослов'янське поселення.

Замкова гора набула сучасної форми в 1550 році. Будівництво земляної фортеці спотворило первісний вигляд городища і знищило значну частину культурного шару. Завдали шкоди і роботи в наступні століття.

В кількох розкопах на площі близько 1000 кв. м досліджено чотири житла XI ст., чотири житла XII—XIII ст. і ряд будівель господарчого призначення. Це були звичайні камерні споруди з дерева зрубної або каркасно-стовпової конструк-

Замкова гора. Дитинець Юр'єва. XI ст.

Георгіївська церква. Саркофаг. XIII ст.

ції. Перший поверх — підкліть часто був заглиблений у землю на 1—1,5 м і мав також господарче призначення. Окремі житла на Замковій горі були з верхнім поверхом — світлицею, за «Словарем української мови» Б. Грінченка «чистою кімнатою без кухонної печі». Конструктивні особливості основної частини житла в давньоруському Юр'єві — кліті — мають багато аналогів в домобудівництві Києва, що свідчить про єдність житлової архітектури в межах Київської держави.

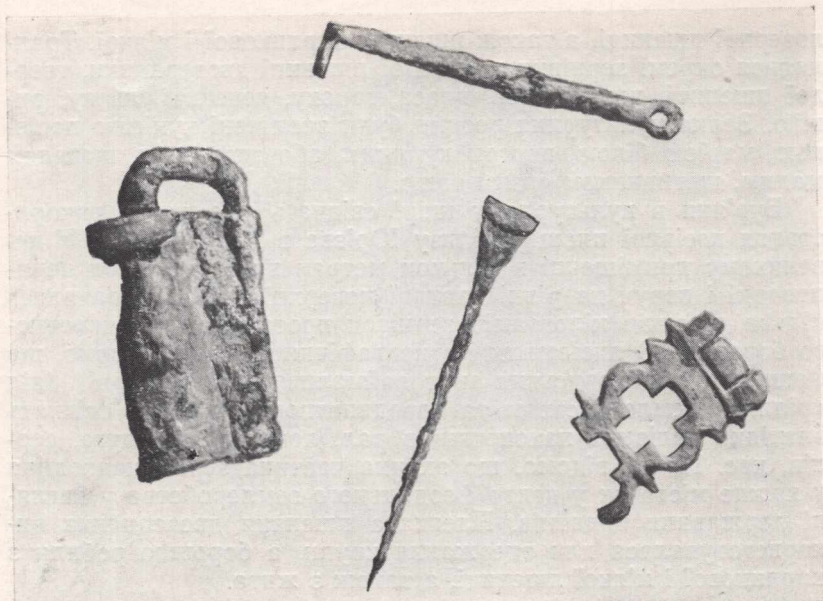
Одна з чудових пам'яток давньої архітектури — садиба досліджена у розкопі між будинком костьола початку ХІХ ст. і схилом гори до ріки Рось. Будівлі садиби були розміщені досить тісно навколо невеличкого подвір'я. Житлова будівля складалася з світлиці та підкліті. Навколо неї стояла поварня — велике приміщення у вигляді вежі, нижню частину якої займав льох глибиною до 3,5 м. Горішня частина — це шестигранний зруб з піччю з сирцевої цегли, який правив за їдальню. Цікаво, що такі господарчі вежі згадуються у відомому літописному оповіданні про спалення столиці деревлян Іскоростеня за часів княгині Ольги в 946 р.: «...И тако възгарахуся голубьници, ово клѣти, ово вѣжи, ово ли одрини, и не бѣ двора, идеже не горяще...», тобто вони були складовою частиною кожної садиби. Поварню у вигляді вежі ми бачимо на мініатюрі з рукопису 1648 року, де зображено служницю біля вогнища за приготуванням їжі. І дійсно, до вежі з Замкової гори прибудована пекарня з трьома печами. На подвір'ї стояли ще три літні печі. Поруч у невеликій господарчій споруді — коморі, знайдено обпалене просо, пшоняну кашу і просяну муку. Тут же натрапили на уламки жорен від млинового настава.

Дахи на будівлях садиби були вкриті шалівкою і гонтом. Графічна реконструкція цієї садиби дає приблизне уявлення про забудову дитинця давньоруського міста.

Поблизу вежі-поварні була досліджена будівля, де збереглися майже цілі жорна діаметром 45 см, товщиною 15—20 см з обпаленим зерном між ними. Ці знахідки характеризують не тільки риси побуту мешканців дитинця Юр'єва, а й розвиток ремесла, що активно порушував замкненість домашнього господарства.

Взагалі за останні роки на Замковій горі у культурному шарі ХІ—ХІІІ ст. знайшли більше сотні уламків жорен. Виготовлення жорнових каменів в ХІ—ХІІІ ст. було високоспеціалізованим ремеслом давньоруських поселень Південного Бугу і успадкувало давні традиції слов'ян з середини 1 тис. н. е.

Залишки культурних рослин ранньослов'янського поселення Юр'єва були досліджені в лабораторії Інституту археології АН УРСР. Основну масу знахідок становлять зернівки го-

Речі з розкопок Юр'єва.

Замкова гора. Кахля. Початок XVIII ст.

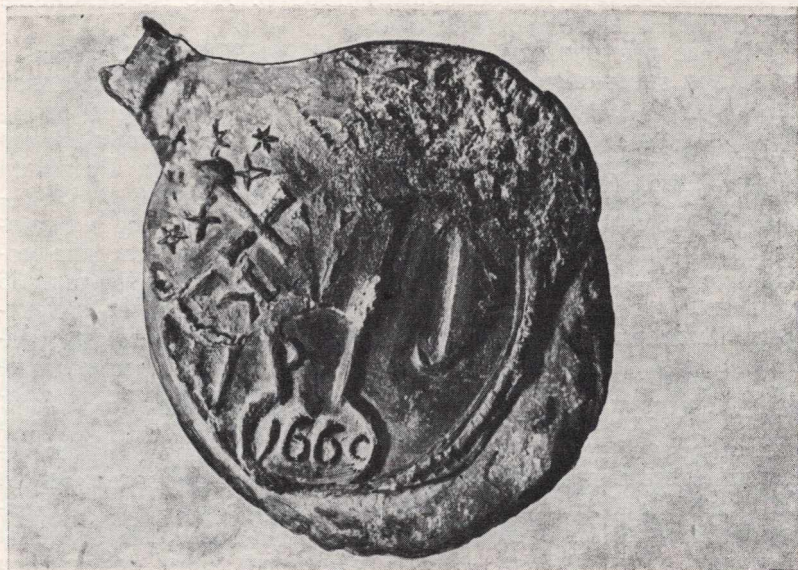
лозерної пшениці, а також пшениці карликової і м'якої. Траплялися окремі зернівки пленчатої пшениці двозернянки, твердої пшениці, жита, вівса, проса, гороху, чечевиці, льону, рижію. Зерна культурних рослин були засмічені куїлляю посівною, марією білою, просом куряним, або споришем, щавелем малим, щетинником сизим тощо.

Бур'яни в культурному шарі свідчать про давнє використання посівної площі поблизу Юр'єва в XII—XIII ст. У невеликому приміщенні в кількох метрах на південь від вежі-поварні і поруч на рівні давньої поверхні XIII ст. трапилось кілька десятків кілограмів зернівок проса, пшона і просяного борошна. З письмових і етнографічних джерел відомо, що мешканці давньоруських міст займалися «ролейним» (від «рілля») землеробством та городництвом. Про це свідчать знахідки залізних наконечників рал, лемехів від плуга, серпів, кос. Проте відомо, що значна частина зерна надходила у кожне місто як у центр феодального землеробства у вигляді державних податків. Пленчата пшениця двозернянка використовувалася для одержання крупи, а борошно робили з карликової і м'якої пшениці, а також з жита.

ПРО ЛОКАЛІЗАЦІЮ МІСТА

Під час розкопок на Замковій горі були знайдені речі побуту — ножі, пряжки, замки, ключі, кістяні гребінці, кубки, прикраси — ковт, скляні браслети, намиста, поясні бляшки тощо, глиняний посуд — горщики, глечики, уламки візантійських амфор. Останні, а також вироби з кольорових металів і шовкові тканини з гаптуванням свідчать про торгові стосунки мешканців міста з Візантією і країнами Заходу.

Ці матеріали не дають підстав категорично твердити, що поселення міського типу на Замковій горі XI—XIII ст. є залишками саме давньоруського Юр'єва. В історії відомі переноси міст: сучасна Рязань знаходиться в 50 км від місця столиці князівства XII—XIII ст. (городища Стара Рязань) на місці колишнього Переяславля-Рязанського. Щодо Юр'єва, то в Пороссі і в Білій Церкві не збереглося давнього урочища, назву якого можна пов'язати з давньоруським містом. Вже згадуваний дослідник XIX ст. М. Андрієвський наводив аргументи проти ототожнення Юр'єва з Білою Церквою — відсутність давніх храмів, зокрема з літопису відомо, що Юр'їв був центром єпископії і виконував важливу ідеологічну і політичну роль по християнізації своїх «поганих» — кочових племен, васалів київського князя. Правда, в ілюстраціях (описах) Білоцерківської фортеці сказано, що збереглася «каплиця на місці або фундаменті церковному збудована». Вона позначе-

Замкова гора. Висла печатка. 1660 р.

Преображенский собор. 1833—1839 гг.

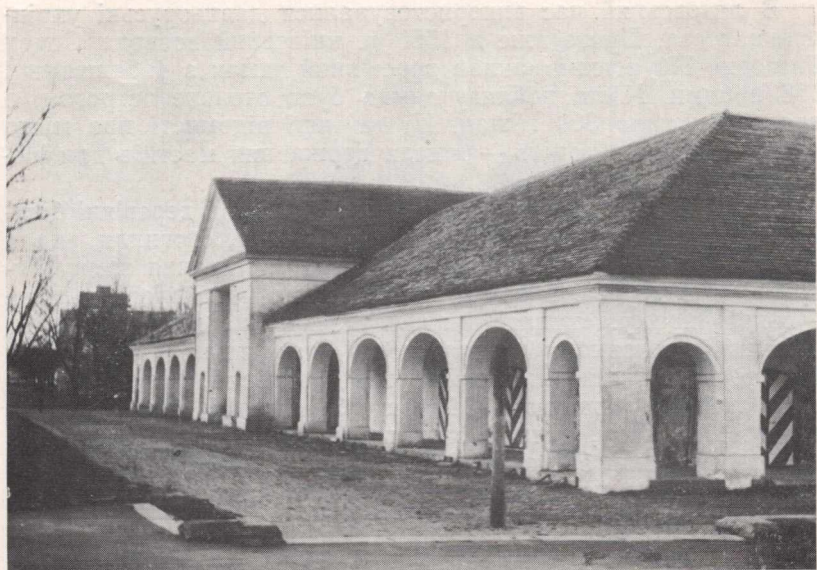
на на маловідомому плані замку 1734 р. Але це лаконічне повідомлення вимагало перевірки.

Під час розкопок на Замковій горі в 1978, 1980 роках, а також при знесенні культурного шару в 1957 році траплялися давньоруські будівельні матеріали. У 1981 році біля входу до старого будинку краєзнавчого музею в розвідувальній траншеї були знайдені апсиди давньоруського храму. Розкопки храму і давньоруського могильника продовжили у 1982—1983 рр. На жаль, під час земляних робіт у зв'язку з будівництвом нового музею фундамент храму і значна частина могильника XI—XIII ст. були пошкоджені. Проте виявлені 36 поховань, фундамент північної стіни, стовпа, північної і центральної апсиди дозволяють стверджувати, що на цьому місці було подвір'я юр'ївських єпископів. За візантійськими джерелами, храм пороської єпископії був названий на честь Ярослава Мудрого Георгіївським. В розкопі траплялися плінфи (давньоруська цегла) і брускова цегла. Спеціальний комплексний хіміко-петрографічний аналіз цегли і розчину були проведені в лабораторії Українського науково-реставраційного об'єднання. Він показав, що плінфа аналогічна плінфам київських споруд XI ст. Проте виявлений храм перекривав могильник XI ст. своїм фундаментом з великих брил граніту, а його стіни були зроблені з брускової цегли, характерної для пам'яток Києва кінця XII — початку XIII ст. Таким чином, храм з трьома апсидами є другою, більш пізньою давньоруською спорудою на Замковій горі.

Серед руїн храму знайдені поховання в трунах-корстах, а також у цегляному і дерев'яних саркофагах. Залишки шовкового одягу і декоративне оздоблення саркофагів свідчить про те, що в храмі за звичаєм тієї доби було поховано представників соціальної верхівки населення Юр'єва. Літопис зберіг ім'я представників місцевої ієрархії, що правили юр'ївською єпископією в той час, коли існував другий храм. Це могли бути Андріан (згадуваний в 1190, 1197 рр.) або Олексій (1225 р.).

Таким чином, вивчення пам'ятки давньоруської архітектури на Замковій горі остаточно вирішило питання про локалізацію дитинця Юр'єва в центрі сучасної Білої Церкви.

Давньоруський Юр'їв було спалено під час навали орд Батия на Південну Русь. Нова назва міста походить від назви урочища на дитинці Юр'єва, де довгий час лишалися руїни єпископської (тобто «білої» — від «білого» духовенства, на противагу «чорному» монастирському) церкви. Перші відомості про Білу Церкву пов'язані з подіями 60-х років XIV ст., коли литовський князь Ольгерд приєднав до литовської держави «Торговицю, Білу Церкву, Звенигород і всі поля від Очакова до Києва і від Путивля до гирла Дону...».

Торговельні ряди. XIX ст.

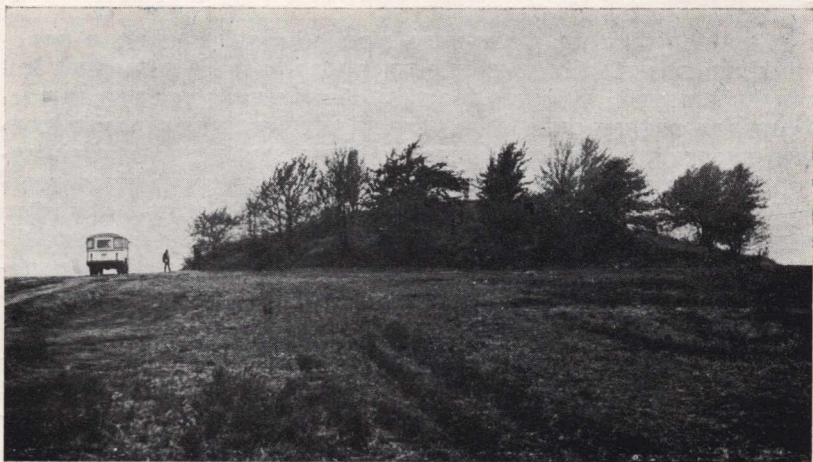
Миколаївська церква. 1706—1852 рр.

В литовський час використовувалися давньоруські укріплення міста. Проте вже в 1550 р. київський воєвода Семен Глібович Прунський заклав дерев'яний замок з 4 баштами і 158 палями. Місто поблизу замка було оточене острогом, в якому мешкало 300 міщан. Ці та інші відомості про місто містяться в люстраціях — описах державних маєтків для фіскальних цілей.

Згідно з люстрацією 1570 р., через 20 років дерев'яні башти білоцерківського замку, не покриті дахом, «погнили, упали і ні до чого не придатні». І надалі всі укріплення замку будувалися з дерева, в тому числі і каплиця на місці давньоруського храму: «каплиця посеред замку на місці або фундаменті церковному споруджена невелика» (люстрація 1612 р.). Останній раз замок був відновлений, але вже з однією дубовою брамою 1734 року. Зберігся і останній опис замку 1765 року, цінний тим, що його можна порівняти з останнім планом замку 1769 р. з воєнно-історичного архіву в Москві. Майже невідомий громадськості і туристам опис наводимо повністю:

ЗАМОК БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ СТАРОСТИНСЬКИЙ

«Замок стоїть на рівному місці, недалеко від фортеці, біля р. Рось, по колу палями оточений. В'їжджають до того замку через дубову тесану браму з бійницями, на тій брамі ворота підвисні на полозах і купах залізних, на тій брамі хатинка гонтом крита з ганком, з бійницями. В середині замку також будови: по лівий бік ідучи з брами в замок, при самій брамі кордигардія з хорошим будинком для надвірної піхоти старости та два приміщення для арестантів там же біля флігеля, в якому з лівого боку будинок з коміркою і приміщенням для одягу. Біля тих флігелів малий цейхгауз для амуніції подвірної замкової старостинської піхоти з дубового дерева, деревом покритий. Льох мурований. Будинок губернатора, в якому з сіней кімната середня, дута; з цієї кімнати обабіч прибудови з коморками, той будинок гонтом вкритий. Біля того будинку губернатора є кухня з кімнатою і спіжарнею, в кухні мурований комин під дахом, спіжарня особлива з тесаного дерева побудована гонтом вкрита. Будинок для старости, гонтом покритий з дерева різаного поставлений навколо вапном обмазаний, з будинку із ганком вхід до зали, з зали по лівий бік три покої й канцелярія, по правий бік дві кімнати, які ведуть до каплиці. В залі підлога стругана залізними цвяками прибита. Двері подвійні різьблені з французькими замками, другі одинарні такої ж роботи і з такими ж замками; печі кахляні; стайня міцна покрита гонтом, возовня стара покрита дранкою, склад старий з такого ж дубового дерева.

Яблунівка. Курган.

Буки. Кам'яна конструкція слов'янського кургану. XI ст.

Будинок для провіантового писаря з ганком гонтом вкритий, з ганку ведуть сіни, в сінях по лівий бік дві кімнати з комо-рами, по правий бік приміщення з коміркою і спіжарня. Колодязь копаний, дубовим деревом оброблений, з валом та кор-бами для витягування води. Будинок писаря складового гон-том вкритий, в якому кімната з коморою, пекарня, спіжар-ня, кухня нова для писаря, дах провентовий з різаного дере-ва, дерном вкритий, при тій кухні два приміщення з нового тесаного дерева побудовані, покриті гонтом. Біля будинку бі-ля самої брами по правий бік козацька кордигардія з комо-рою для арештантів, гонтом вкрита, при кордигардії два ко-паних підвали.

За тим замком, за палями над Россю велика стайня з те-саного дерева побудована гонтом вкрита, стайня з помостом на стовпах, перед стайнею побудована окремо майстерня гон-том вкрита».

Кілька підвальних приміщень і розвали кахляних печей, згадані в описі, були виявлені під час розкопок. З будівель XVII—XVIII століть походять уламки затворів від мушкетів, глиняні люльки для тютюну, скляний посуд — фляги, штофи, чарки.

Під час визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. українське військо на чолі з Богданом Хмельницьким під Білою Церквою зупинило польсько-шляхетське вій-сько Радзивіла. Про ці події розповідає літопис Самовидця: «И поплюндрувавши в Києві, войско литовское потягнуло под Білою Церков, где скупившись з войском коронным, насту-пили на Хмельницького гетмана. Але еднaк гетман Хмельниць-кий собою не звонтпил: дал добрій бой обом тим войскам ко-ронному и литовскому...»

Найцікавіші знахідки пізньосередньовічного часу свід-чать, що матеріальна культура міста досягла вершини свого розвитку на початку XVIII ст. Саме в будівлі початку XVIII ст. знайдено керамічний «сервіз» з автографом майст-ра-гончара. Він складався з трьох великих ваз, кількох та-рілок і мисок з врізним орнаментом, жовтою та зеленою по-ливою. З іншої будівлі, що мала кам'яний фундамент, похо-дить рідка срібна монета — алтин 1704 року. Пожвавлення торгово-ремісничої діяльності в Білій Церкві на початку XVIII ст. пояснюється возз'єднанням Білої Церкви з Лівобе-режною Україною внаслідок повстання, керованого Палієм і Самусем (1702—1704 рр.), а також економічним піднесен-ням Російської держави за часів Петра Першого, з якою під-тримувалися жваві торговельні стосунки. Після 1715 року Біла Церква знову увійшла в склад Польської держави, проте в культурному шарі замку серед нумізматичної колекції пере-

Буки. Млин.
1846—1851 рр.

Пархомівка.
Покровська церква.
Мозаїка М. К. Реріха.
1903—1906 рр.

важають російські монети — красномовне свідчення напрямку економічних зв'язків.

Згідно з люстрацією 1765 р. місто розташоване навколо замку над Росью, по колу обнесене валом з палями і палисадом. До міста вели дві брами, за якими розміщувалися 28 великих дворів і 474 «халупи», заселених людьми, що перебували на замкових і міських службах, «жовнірами» і міщанами. Містові було надане Магдебурзьке право. Територія середньовічного міста приблизно обмежується сучасними вулицями Росьовою, Гординського, Гоголя, Ярмарочною, Франка і берегом річки. Територія ж «пригородка» — район сучасних 1-го і 2-го Замкових провулків, де локалізувалось давньоруське городище Юр'єва, повинна перебувати під постійним наглядом і контролем як заповідна.

Найбільшою шкоди культурному шару Замкової гори і заповідної частини міста завдають різні будівельні роботи, перекопи, що приводять до значних втрат при дослідженні унікальних джерел історії міста.

Околиці Білої Церкви багаті на пам'ятки археології та архітектури. І хоча до кожного з них можна дійхати менше ніж за годину, вони майже не відомі краєзнавцям, а тим паче гостям міста. Наводимо маршрути кількох подорожей.

ПИЛИПЧА—ЯБЛУНІВКА—ПАРХОМІВКА

Територія навколо старовинного села Пилипчі (згадується з 1622 р.) насичена пам'ятками різних епох. Ще в 1969—1970 рр. Інститут археології АН УРСР досліджував поселення черняхівської культури (II—VI ст. н. е.), давньоруське поселення (XII—XIII ст.), а також поселення епохи бронзи (II тис. до н. е.). Всі ці пам'ятки знаходяться обабіч ріки Рось вище села. А коли їхати з Білої Церкви до Пилипчі, повертаючи з Володарської дороги, зліва від дороги за 3 км до села можна побачити величезні кургани. Деякі з них розкопуються, а інші вкриті дикоростучими деревами та кущами. Кургани не досліджені, проте за відомостями кінця XIX ст. поблизу Пилипчі розкопувалися в курганах поховання бронзової епохи.

Дорога з Пилипчі до Яблунівки веде через ліс по правому березі р. Рось. За великою галявиною в лісі праворуч від дороги зберігся давньоруський могильник з 150 курганів. Частина курганів досліджувалася в кінці 60-х—на початку 80-х років нинішнього століття краєзнавчим музеєм та Інститутом археології. Знахідки — шаблі, наконечники стріл, списів, керамічний посуд — експонуються в музеї.

На лівому березі р. Рось, у тому місці, де в неї впадає р. Сквирка, на східній околиці с. Мала Сквирка чудово збереглося городище XI—XIII століть.

По володарській дорозі можна доїхати до с. Пархомівки. В його околицях нараховується сім курганів епохи бронзи. У самому селі чудово збереглася пам'ятка архітектури «неоруського» стилю з рисами модерну — Покровська церква (1903—1906 рр.) з виготовленими в петербурзькій майстерні монументальними мозаїками видатного російського художника М. К. Реріха.

ШАМРАЇВКА—ТАБОРІВ—ДУЛИЦЬКЕ—БУКИ

Шамраївка — дуже давнє село. В середині XVIII ст. тут було 134 хати і 600 мешканців, а в середині XIX ст. уже проживало близько 2500 чоловік. З середині XIX ст. в селі діє цукровий завод. В 1973 році місцевому музеєві (при цукрозаводі) було надано статус народного. В його експозиції багато цікавих документів з історії краю, виробів прикладного мистецтва. Пам'ятка архітектури — Спиридонівська церква, збудована 1849 року на місці давньої дерев'яної. На околиці села в урочищі «Городище» збереглися залишки давньоруського городища і селища XII—XIII століть.

Дорога до с. Таборів тягнеться по схилу лівого берега мальовничої притоки Росі — р. Раставиці. Річка повноводна, перегороджена греблями, деякі з них схожі на стародавні греблі водяних млинів. У XVIII ст. у Шамраївці було три малих млини, стільки ж — між селами Таборів і Дулицьке. Кам'яні млини — цінні пам'ятки індустриальної архітектури — мають декоративну кладку, яка поєднує камінь, цеглу і залізні деталі на фасаді. Такі млини можна побачити в селах Трушки і Дулицьке. Добре зберігся млин в с. Буках, споруджений 1851 року.

Нижче цього млина розташоване давньоруське городище, оточене валами. Навколо городища на площі близько 20 га розкинулося селище, де 1930 року проводилися розкопки за участю С. Л. Дроздова — засновника Білоцерківського краєзнавчого музею. Знайдені наконечники стріл, списів, глиняні корчажки, пірофілітові прясла зберігаються в краєзнавчому музеї Білої Церкви і народному в Шамраївці. У XIX ст. в околицях села нараховувалося понад 900 курганів XI—XII століть, а в 1986 р. експедиція Інституту археології АН УРСР виявила два могильники з 50 і 384 курганів в урочищах «Могили в Берізках» і «Строківський ліс». Це робить всю територію на лівому березі Раставиці навпроти села заповідною.

ДРОЗДИ—МАЗЕПИНЦІ—ПІЩАНА—СУХОЛІСИ

На захід від Білої Церкви, не доїжджаючи до Шамраївки, можна звернути до старовинного села Велике Половецьке, яке згадується в документах уже в 1591 році. На околиці

с. Дрозди збереглися залишки давньоруського курганного могильника — 25 насипів, а поруч у лісі — невеличке городище-замчище, оточене валом і ровом.

У сусідньому селі Мазепинці на мисі лівого берега р. Кам'янки в урочищі Замок досліджене городище і селище XI—XIII ст. Проте тут знайдена слов'янська кераміка і більш раннього часу — другої половини I тис. н. е. Через річку навпроти городища, біля села Андріївка — великий курган скіфського часу, що й зараз сягає висоти 6 м.

Майже на околиці Білої Церкви на лівому березі р. Протоки (більш давня назва — р. Роток) височить давньоруське городище, відоме з XIX ст. Поруч — с. Піщана, на околиці якого збереглося кургани доби бронзи.

На схід від Білої Церкви біля с. Томилівки можна побачити стародавній земляний «Зміїв вал», споруджений у XI ст. за часів Ярослава Мудрого.

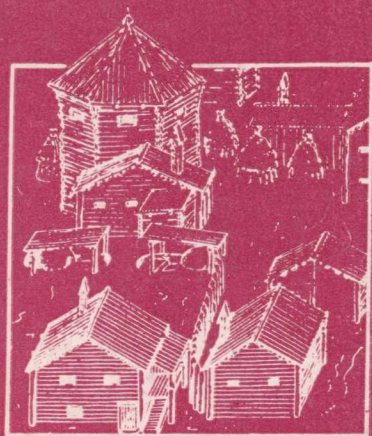
До Пороської оборонної лінії укріплень відноситься городище в с. Сухолісі. Воно розташоване на березі ріки і має потужні вали висотою до 3—3,5 м. В самому селі пам'ятка архітектури — Преображенська церква 1849 р., споруджена на місці більш давньої, також дерев'яної, закладеної в 1726 р.

ШКАРІВКА—КОЖЕНИКИ

На південній околиці Білої Церкви при виїзді з Заріччя, навпроти будинку № 14 по вул. Піщаній зберігся великий курган. Ще кілька курганів розташовані вздовж дороги в с. Шкарівку. Насипані ці кургани в III—II тис. до н. е. В селі пам'ятка архітектури — церква Зшестя Святого духа, побудована 1750 року на місці дерев'яної церкви 1706 р. На північній околиці села — поселення черняхівської культури (2—4 ст. н. е.), в заплаві р. Рось — поселення трипільської культури (III—II тис. до н. е.), що досліджувалося Інститутом археології в 1969—1970 рр.

Звертаючи з Таращанської дороги до р. Рось, потрапляємо до сіл Коженики і Ключки. Між селами на горбі розташоване городище, яке відноситься до скіфського періоду (VII—V ст. до н. е.) і використовувалося в XII—XIII ст. давньоруським населенням.

Маршрути не охоплюють всіх пам'яток археології навколо Білої Церкви: городища знаходяться в селах Василів, Лосятин, Устимівка, Чепелівка, Триліси, а безліч курганів розроється на полях. Значний рівень господарського освоєння території створює загрозу і природі, і історико-культурному середовищу. І тому найдієвіший засіб охорони пам'яток — використання їх як об'єктів туризму, культурної спадщини, пропаганди суворой і прекрасної історії рідної землі.

Р. ОРЛОВ

ЛІТОПИСНИЙ
ЮР'ІВ-
СУЧАСНА
БІЛА ЦЕРКВА

ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ ТА ІСТОРІЇ

ЗАСНОВНИКУ МІРА КРІСТА
(СІЛЛОТ ЦЕРКВІ)
КНІЖСЬКОМУ ІЗІСІ
ЯРОСЛАВУ МУДРОМУ
(978-1054)

Киевская областная организация Украинского общества охраны
памятников истории и культуры

Руслан Сергеевич ОРЛОВ

ЛЕТОПИСНЫЙ ЮРЬЕВ — СОВРЕМЕННАЯ БЕЛАЯ ЦЕРКОВЬ

Памятники археологии и истории

КИЕВ Редакционно-издательский отдел облполиграфиздата 1991
(На украинском языке)

КИЇВ Редакційно-видавничий відділ облполіграфвидаву 1991

Редактор Л. О. Жупанська. Художник С. О. Машкін.

Технічний редактор В. М. Попов. Коректор Л. П. Тютюнник.

Здано до набору 19. 07. 90. Підписано до друку 08. 01. 91. Формат 84×108¹/₃₂.
Папір крейдяний. Гарнітура літературна. Друк високий. Умовн. друк. арк. 0,94.
Умовн. фарбовідб. 1,13. Обл.-вид. арк. 0,97. Тираж 500 прим. Безплатно. Замовне.

Редакційно-видавничий відділ облполіграфвидаву. 252001 Київ-1, Хрещатик, 10.
Київська міська друкарня № 1. 252100 Київ-100, Краківська, 5.

